

УДК 373.5

Пильтай О. М.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ШКОЛЯРАМИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито особливості проведення профорієнтаційної роботи з школярами на уроках трудового навчання, визначено роль вчителя трудового навчання в професійній орієнтації учнів, адже завдання вчителя трудового навчання полягає в тому, щоб виявляти здібності учнів та розвивати їх. Також автор зосереджує увагу на одних із основних компонентів профорієнтації на уроках трудового навчання. Зокрема профінформаційному, профконсультаційному, в якому виділяє послідовність проведення профконсультації та профвідбірковому компонентах, що дає можливість визначити нахили до певної професії.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, вибір професії, вчитель трудового навчання.

Формування в Україні ринкових відносин сприяє розвитку конкурентного середовища, економіка орієнтується на ринкові механізми господарювання, відбувається реформування економічної, соціальної та політичної сфер, а це впливає на всі аспекти розвитку країни. Відомо, що будь-які реформи потребують висококваліфікованих фахівців у різних сферах, що ставить перед освітньою галуззю завдання стосовно підготовки молоді до ефективної професійної діяльності в інноваційних структурах промисловості та невиробничої сфери, в цьому контексті має бути адекватний вибір майбутнього професійного шляху випускників загальноосвітніх шкіл. Адже відомо, що людина працює найбільш ефективно тоді, коли зміст праці відповідає її зацікавленості та здібностям, можливостям організму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою профорієнтації та підготовки учнівської молоді до вибору професії працювали та працюють ряд дослідників: В. Сидоренко, Д. Тхоржевський, Є. Клімов, М. Пряжников, В. Моргун, М. Янцур, Б. Федоришин, В. Моляко, Н. Гончарова, Л. Йовайша, О. Коропецька, Є. Павлютенков, К. Платонов, С. Чистякова та інші.

До профорієнтаційної роботи в школі залучені вчителі-предметники, класні керівники, психологи, бібліотекарі, але найбільше загальних відомостей про професії учні отримують на уроках трудового навчання. Так, у своїй статті Ховрич М. [1] досліджує функції, типові завдання діяльності та зміст умінь учителя трудового навчання, необхідні для реалізації профорієнтаційних завдань у загальноосвітній школі. Проаналізувавши професійну діяльність учителів різних спеціальностей та освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів, автор дійшов висновку, що найбільше можливостей для проведення профорієнтаційної роботи в школі має вчитель трудового навчання [1, с. 44].

Мета написання статті – розкрити особливості проведення профорієнтаційної роботи зі школярами на уроках трудового навчання та виділити основні її компоненти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Концепції державної системи професійної орієнтації роль профорієнтації у формуванні ефективної зайнятості населення зумовлюється тим, що науково обґрунтований і усвідомлений вибір громадянами професії створює передумови для отримання максимальних результатів від трудової діяльності. Професійна орієнтація сприяє також раціональній структурній перебудові народного господарства з урахуванням реальної потреби в професіях (спеціальностях), є засобом запобігання стресовій поведінці людей, яким загрожує безробіття [2].

За даними наукових досліджень професійна орієнтація впливає на збільшення продуктивності праці (залежно від галузі на 10-30 відсотків), скорочення плинності кадрів (на 20-25 відсотків), зниження аварійності та травматизму (на 35-45 відсотків), продовження періоду працездатності (на 8-10 відсотків), сприяє зниженню відчислення учнів з професійних навчальних закладів у 3-4 рази [2].

Завдання профорієнтації полягає в ознайомленні учнів з професіями та правилами їх вибору, вихованні спрямованості на самопізнання як основу професійного самовизначення; формування вміння зіставляти свої здібності з вимогами щодо набуття конкретної професії, складати на цій основі реальний план оволодіння професією, а також забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості.

Відповідно до завдань профорієнтації в навчальному процесі виділяються такі етапи роботи вчителя-предметника [3]:

1. Виділення в програмному матеріалі тем, у виклад яких доцільно включити профорієнтаційний матеріал.
2. Визначення форм подання профорієнтаційного матеріалу, найбільш відповідного змісту тієї або іншої теми. Підбір відповідного наочного приладдя.

3. Вивчення літератури в галузі економіки та основних професій, що пов'язані з програмним матеріалом по даному предмету. Особлива увага при цьому приділяється професіям свого економічного регіону.

4. Вивчення інтересів і нахилів учнів, фіксування результатів, обговорення їх з учнями та класними керівниками.

5. Регулярне проведення індивідуальної роботи з учнями з метою формування в них інтересів і нахилів до досліджуваного предмета та пов'язаних з ним професій.

6. Виявлення матеріалів про професії, пов'язані з вивченням даного предмета, у навчальному кабінеті.

7. Поглиблення своїх знань із профорієнтації, педагогіки та психології особистості, методів їх вивчення.

Трудове навчання має на меті забезпечити підготовку учнів до трудової діяльності у різних сферах виробництва та домашньому господарюванні; дати учням загальні відомості про основи виробництва, сучасну техніку, технології, процеси управління, основні групи професій та вимоги професій до людини; залучити учнів до творчо-інтелектуальних і технологічних робіт; сформуванню навички розв'язання творчих практичних завдань [4].

Ховрич М. зазначає, що для проведення профорієнтаційної роботи в школі, а також для орієнтації старшокласників на професії матеріального виробництва треба створити елементарні (первинні) умови, які не залежать від учителя, а саме [1, с. 45]:

1. Необхідно збільшити (за рахунок варіативної частини типового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів) кількість годин, відведених на навчальний предмет "Трудове навчання / технологія", оскільки саме на заняттях із даного предмета в учнів формуються початкові навички та вміння професій матеріального виробництва.

2. Ввести для учнів 9-11 класів якщо не предмет, то хоча б факультатив, який би надавав їм об'єктивну, науково-обґрунтовану інформацію про професії різних галузей, тобто виконував профінформаційну функцію. Це може бути предмет аналогічний тому, що був раніше "Основи виробництва. Вибір професії".

3. Повернути до школи гуртки технічного (для хлопців) та художнього (для дівчат) спрямування, які сьогодні витіснені віртуальними комп'ютерними моделями тощо.

Успіх профорієнтаційної роботи залежить від знань вчителем психології особистості, адже у роботі необхідно керуватися принципом "дізнатись, до чого здатний учень", а "не хто більш, чи менш розвинений" [5, с. 255].

На уроках трудового навчання учні на політехнічній основі оволодівають системою техніко-технологічних та економічних знань, набувають умінь і навичок самостійної роботи з різними матеріалами, використовуючи з практичною метою інструменти, пристосування і прилади, в них формується сумлінне ставлення до процесу праці та її результатів. Усі ці якості мають безпосереднє значення для подальшої професійної орієнтації. Адже завдання вчителя трудового навчання полягає в тому, щоб виявляти здібності учнів та розвивати їх.

Роботу із професійної орієнтації вчителю варто починати із з'ясування для себе переліку професій і спеціальностей, з якими в процесі навчальної діяльності можливо буде ознайомити школярів. Необхідно показувати зв'язок масових професій і професій, що вимагають середньої та вищої фахової освіти. Відношення професій і спеціальностей можна зображувати у вигляді схем, таблиць з коротким текстовим матеріалом, що характеризує діяльність найближчих навчальних закладів [4].

Ставлення до світу професій, тим більше до питань вибору професії, в учнів різного віку різне. Так, наприклад, у 5 класі учні тільки відкривають для себе цей світ, дізнаються про різновиди професійної діяльності людини, а в 9-11 класах на перше місце виступає питання про вибір навчального закладу, тобто учнів уже цікавить якась конкретна сфера діяльності. Для учнів 5-6 класів головним мотивом діяльності є цікавість, допитливість, тому основу профорієнтації на уроках трудового навчання становить професійна інформація. Це можуть бути зустрічі з представниками різноманітних професій, екскурсії на підприємства, кінолекторії, адже важливо подати матеріал у яскравій, легкозасвоюваній формі [6, с. 21].

В учнів 7-8 класів мотиви пізнавальної діяльності мають дещо інший напрям. У цьому віці підліток намагається знайти відповіді на запитання "хто Я?", "який Я?", тобто дитина намагається оцінити себе, знайти своє місце в дорослому житті, самоствердитися. Тому профорієнтаційна робота зміщується у бік професійної діагностики, яка займається вивченням особистості школяра, процесу росту, формування якостей, здібностей та інтересів [6, с. 21].

Профдіагностичну роботу можна здійснювати на основі використання таких методів, якими володіють учитель, класний керівник і які включені до системи педагогічної роботи або впливають із неї. До таких методів слід віднести спостереження за діяльністю й розвитком учня, вивчення продуктів учнівської діяльності, організацію діяльності учнів (педагогічний експеримент), деякі види анкетування, складання й аналіз психолого-педагогічної характеристики учня, бесіду, на основі яких виникає можливість складання прогностичної характеристики учня [7, с. 72].

На факультативні заняття та виховні години запросивши шкільного психолога проводять психологічну діагностику з використанням спеціальних профдіагностичних опитувальників і анкет (апробованих та інформаційних), карт профорієнтації, методик, розроблених Є.О. Клімовим, а також групи анкетних методик, розроблених Б.О. Федоришиним. ставлення, інтереси, професійні наміри, а також здібності й потреби – це той мінімум психологічних утворень особистості, що складає її професійний нахил і, що має бути виявлений і оцінений у системі психологічної діагностичної роботи [7, с.73]. Поєднуючи ці знання та дані медичних оглядів, учень уже може оцінити власні можливості й обрати (хоча б приблизно) ту сферу діяльності, де він може найкраще себе проявити.

У 9-11 класах одним із головних напрямів діяльності школяра є вибір навчального закладу, де він хоче продовжувати навчання, здобувати майбутню професію. Завдання профорієнтаційної роботи на даному етапі полягає в тому, щоб дати можливість учням випробувати себе в тій чи іншій сфері професійної діяльності, а також надати найбільш повну інформацію про навчальні заклади регіону й особливості навчання в них [6, с. 22].

Доцільно проводити тематичні вечори, виставки та лекції, де відбувається загальне ознайомлення з професійною працею, формується світогляд, необхідний для свідомого вибору професії. Велику допомогу надають районні центри зайнятості, які забезпечують школи інформацією про ринок праці району та області. Використовуючи мережу Internet, учні мають доступ до сторінок практично всіх ВНЗ України, отримуючи таким чином інформацію про особливості навчання.

Крім професійної інформації, учні мають потребу і в професійній консультації. Вчитель трудового навчання профконсультацію повинен проводити в такій послідовності [5, с. 256]:

- спостерігає за учнями в процесі навчальної і трудової діяльності, визначає їх нахили і здібності;
- встановлює, чи вибрав учень певну професію чи групу професій;
- виявляє (в учня) мотиви вибору ним цієї професії;
- уточнює (за довідником) відомості про професію, яка цікавить учня (або вибрану учнем);
- знайомиться з матеріалами медичного обстеження, встановлює, чи відповідає здоров'я учня вимогам та специфіці вибраної ним професії;
- уточнює потреби народного господарства міста, району, області в кадрах з професії, вибраної учнем;
- бере участь у підготовці висновків про рекомендовані сфери трудової діяльності для учнів.

Якщо вибрана професія не відповідає особливостям індивіда, вчитель намічає і проводить комплекс заходів з безконфліктної переорієнтації учня на іншу сферу діяльності, яка йому більше підходить. Для цього [5, с. 256]:

- знаходить відомості про ті професії, які найбільш відповідають психофізіологічним якостям особистості і характеризуються більш високим попитом;
- намічає і проводить заходи з розширення в учня уяви про рекомендовану професію (бесіда, перегляд кінофільмів і т.д.);
- повідомляє додаткові відомості про шляхи оволодіння професією, можливості працевлаштування, про режим і оплату праці, про професійні навчальні заклади, умови прийому і навчання в них;
- підтверджує думку учня про правильність обраної професії.

Якщо обрана професія відповідає психофізіологічним якостям особистості та співпадає з потребами суспільства, вчитель дає рекомендації з поглиблення знань, необхідних для оволодіння цією професією, поради з перевірки своїх можливостей у трудовій діяльності.

Також особлива роль належить вчителю трудового навчання у початковому профвідборі в школі, оскільки він є безпосереднім спостерігачем їх трудової діяльності, ставлення до праці в цілому і до окремих її видів. Вчитель бачить, як організовує своє робоче місце кожен учень, як виконує практичну роботу та є свідком конкретних результатів діяльності учнів. Все це дає можливість визначити (звичайно постійно спостерігаючи за учнем та ретельно аналізуючи ці спостереження) нахили до певної професії [5, с. 278].

Висновки. Отже, вчитель трудового навчання має важливе значення у професійному самовизначенні учнівської молоді. Для покращення профорієнтаційної роботи на уроках він повинен використовувати відповідні форми і методи профорієнтації, орієнтуватися в світі професій та володіти ситуацією на ринку праці. Адже організувати роботу на уроці потрібно так, щоб в учнів виник стійкий інтерес до вибору професії, і в майбутньому вони змогли успішно побудувати свою професійну кар'єру.

Використані джерела

1. Ховрич М. Профорієнтаційна діяльність учителя трудового навчання / М. Ховрич // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2011. – № 6. – С. 42-45.
2. Концепція державної системи професійної орієнтації населення [Електронний ресурс] / Нормативний документ Кабінету Міністрів України / Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>

3. Шліхта Г. Профорієнтація через навчальний предмет / [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/606>
4. Ящук С.М. Організація проектно-технологічної діяльності учнів основної школи на уроках трудового навчання: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук.: 13.00.02 / С.М. Ящук; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова – К, 2004. – 18 с.
5. Янцур М.С. Професійна орієнтація і методика профорієнтаційної роботи. Курс лекцій : навчальний посібник / М.С. Янцур. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2012. – 464 с.
6. Чуприна С.А. Використання методу проектів у профорієнтаційній роботі / С.А. Чуприна // Трудове навчання в школі. – 2012. – № 23 (59). – С. 21-23.
7. Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації : навчальний посібник / Н.О. Гончарова. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2010. – 168 с.

Pyl'tiay O.

FEATURES OF CAREER GUIDANCE WITH STUDENTS IN VOCATIONAL TRAINING CLASSES

In the article the features of career guidance to schoolchildren on the lessons of labor training, defined the role of the teacher labor training in vocational guidance of students, because the task of teachers of labour training is to identify students' abilities and develop them. The author also focuses on some of the main components of vocational guidance for vocational training classes. In particular professional information, professional consultation, and professional selection components that allows us to determine the propensity of a particular profession.

The task of career counseling is to acquaint pupils with professions and the rules for their selection, education, orientation on self-knowledge as a basis of professional self-determination; building skills to match their abilities with the requirements concerning the acquisition of specific profession, to make on the basis of a real plan of mastering the profession, as well as ensuring the development of professionally important qualities of personality.

To career-oriented work at the school involved subject teachers, class teachers, psychologists, librarians, but most of all general information about the profession, students receive in vocational training classes.

The lessons of labor studies students on the basis of polytechnic study the system of technical, technological and economic knowledge, acquire skills of independent work with different materials, using for practical purposes, tools, fixtures and devices, they develop a conscientious attitude to the labor process and its results. All these qualities are of direct importance for further professional orientation. After all, the task of teachers of labour training is to identify students' abilities and develop them.

The world of professions, especially to the choice of profession, students of different ages are different. For example, in 5th grade students just discovering the world, learn about the varieties of human professional activity, and in grades 9-11 in the first place is the issue of choice of school, i.e. students already interested in some specific field of activity.

If the chosen profession corresponds to psycho-physiological qualities of personality and matches the needs of society, the teacher gives recommendations for enhancing knowledge, necessary for mastering the profession, tips on checking their opportunities in the labor market. If the chosen profession corresponds to psycho-physiological qualities of personality and matches the needs of society, the teacher gives recommendations for enhancing knowledge, necessary for mastering the profession, tips on checking their opportunities in the labor market.

Key words: *career guidance, professional information, professional consultation, professional selection, choice of profession, teacher of labor studies.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.